

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Кафедра оркестрових інструментів

РОЗВИТОК ПОДВІЙНОГО СТАКАТО КЛАРНЕТИСТА

Методичні рекомендації до курсу «Спецінструмент»
для здобувачів спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
освітньої програми «Духові та ударні інструменти»

Харків, 2024

УДК 780.643.1:378.147

Р 64

Рекомендовано до видання науково-методичною радою ХДАК

(протокол №13 від 29 квітня 2024 р.)

Рецензенти:

Коновалова І. Ю., докторка мистецтвознавства, доцентка, завідувачка кафедри теорії та історії музики Харківської державної академії культури

Откидач В. М., доктор мистецтвознавства, професор кафедри оркестрових інструментів

Укладач:

Зима В. О., викладач кафедри оркестрових інструментів

Розвиток подвійного стакато кларнетиста : метод. рек. до курсу
Р 64 «Спецінструмент» для здобувачів спеціальності 025 «Музичне мистецтво», освітньої програми «Духові та ударні інструменти» / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т музич. мистецтва, Каф. оркестрових інструментів ; [уклад. В. О. Зима]. Харків : ХДАК, 2024. 10 с.

Методичні рекомендації з дисципліни «Спецінструмент» «Розвиток подвійного стакато кларнетиста» стануть у нагоді виконавцю у процесі самопідготовки. В роботі розглянуто основні етапи опанування навички виконання подвійного стакато. Мета праці – надати детальні вказівки та практичні вправи для вивчення усвідомленого засвоєння подвійного стакато на кларнеті від найпростішого до складного рівнів.

УДК 780.643.1:378.147](072)

©Харківська державна академія культури, 2024

©Зима В. О., 2024

Питання необхідності вміти виконувати подвійне стакато постало перед кларнетистами не так давно, всього на лиш на зламі минулого та нинішнього століть. Викликано це більшою зацікавленістю композиторів цим інструментом як конкурентоспроможним у сфері виконавських можливостей учасником музичного процесу. Нині розділ «подвійне стакато» повинен бути у будь-якому посібнику, що професійний музикант чи кларнетист-початківець має у своєму арсеналі технічної літератури.

Метою цих методичних рекомендацій є надати студентам детальні пояснення з покроковими діями, які можуть бути помічними під час самостійних занять для досягнення ними чіткого на усвідомленого виконання подвійного стакато.

Стакато (з італ. *staccare* – відокремлення або відрив чого-небудь від його первісної форми або вигляду) – уривчасте, коротке виконання звуків голосом або на музичних інструментах, один з основних прийомів звукодобування, протилежний за способом виконання до легато <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%9B%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%BE.html>. Позначається цей прийом у нотному тексті словом *staccato* або точками над чи під нотами у їх голівках.

Щодо виконавців на кларнеті та інших духових інструментах, стакато – це розділення довгого тону на короткі звукові відрізки або фрагменти за допомогою руху язика вперед і назад.

Легке і природне стакато, безумовно, є однією з найважливіших складових технічного арсеналу кларнетиста. Багато виконавців вважають, що розвиток язикової техніки є складним завданням, але насправді це не так. Проблема зазвичай виникає через те, що викладач не бачить, що відбувається в роті учня, і не намагається з'ясувати точне положення язика по відношенню до тростини і мундштука.

Для оволодіння подвійним стакато необхідно вправно грати одинарним. Щоб цього досягти необхідно, перш за все, розібратися із механікою процесу виконання одинарного стакато, а саме із:

1. положенням язика;
2. його рухом під час виконавського процесу;
3. функцією повітря.

Природнім вважають положенням язика за зубами нижньої щелепи і злегка вигнутим донизу. Щоб визначити його правильне положення і рух, потрібно помістити палець приблизно на 1,2 см. в рот і повторювати вимову складу «ля». Кожного разу, коли при цьому утворюється звук «а», палець торкається верхньої частини язика трохи позаду або приблизно на відстані 0,8 см від його кінчика. Саме ця точка язика, а не його кінчик, торкається мундштука або тростини. Для людини неприродньо використовувати кінчик язика. Рекомендоване вище положення язика пом'якшить його рухи і дозволить виконавцю створювати більш гнучке стакато. Якщо використовувати тільки кінчик язика, то отримане стакато буде різким, сухим та позбавленим музичної цінності.

Важко говорити про рух язика, не пов'язавши його із функцією повітряного потоку. Язик, ніби клапан, перекидає потік повітря до інструмента та вивільняє його, рухаючись вперед і назад. Під час руху вперед язик злегка торкається тростини і цим перериває повітряний стовп, зупиняючи звук. Повітряний стовп залишається у ротовій порожнині, безпосередньо перед кінчиком мундштука, до тих пір, поки язик не відійде назад (зворотній рух). Під час занять варто думати не про рух язика вперед, а саме про зворотній хід. Це допоможе полегшити стакато.

Сама ідея подвійного стакато не є новою, адже виконавці на мідних духових інструментах і флейтисти вже давно звикли користуватися цією технікою. Деяко пізніше до цієї ідеї вдалися виконавці на фаготі і гобої. Кларнетисти останніми у групі дерев'яних духових інструментів опанували цю техніку. Довгий час це вважалося неможливим, адже більш товста тростина у порівнянні із тростиною у фагота або гобоя та наявність мундштука у ротовій порожнині сковували рухи

язиком. Проте, вже у другій половині ХХ століття з'являється література, де описується процес виконання подвійного стакато на кларнеті, а з більшою розповсюдженістю мережі Інтернет з'явилася можливість навчитися цій техніці із відео уроків виконавців, наприклад, італійця Корадо Гюльфреді та шведа Еміля Йонасона.

Процес виконання є схожим із одинарним стакато, але з використанням додаткового складу. Є два варіанти складів:

1. «ту-ку», «та-ка», «ті-кі» (голосний звук змінюється залежно від регістру – у прикладі зазначено у послідовності від низького до високого)
2. «ду-гу», «да-га», «ді-гі»

Використання складів «т» і «д» відбувається у передній частині язика, а з «к» і «г» – у задній. Саме використання задньої частини язика і є причиною виникнення багатьох проблем із використанням подвійного стакато у виконавському процесі.

Кларнетисти віддають перевагу використанню складів з «д» і «г». Це пов'язано із тим, що буква «г» мінімізує опускання спинки язика.

Перш ніж переходити до гри гам і вправ для координації пальців з язиком, потрібно «вирівняти» звучання двох складів з «д» і «г». У цьому нам допоможе вправа 1 (темп – чверть = 60 уд/хв):

ВПРАВА 1

Кларнет in B

да га да га да га да га да

Зверніть увагу. Всі вправи потрібно виконувати під метроном. Незважаючи на те, що кінцевим варіантом буде виконання штриху стакато, починати потрібно саме із тенуто, тому що тільки так можна досягти бажаного рівного звучання складів і не вкорочувати тривалості. Також ще раз варто наголосити про важливість повітряного потоку. Під час виконання подвійного стакато тиск повітря має бути більшим, на відміну від одинарного.

Цю вправу можна реорганізувати, зігравши спочатку все на «да», а потім на «га».

ВАРІАЦІЇ ВПРАВИ 1

Кларнет in B

да да да да да да да да да

Кларнет in B

га га га га га га га га га

Виконавши вправу на ноті соль, можна спуститися хроматично до ноти мі малої октави.

ВПРАВА 2, 2а

Кларнет in B

да га да га да га да га да

Кларнет in B

да га да га да га да га да

Ця вправа вимагає від виконавця координації між пальцями і язиком. Починати її потрібно із темпу чверть = 60 уд/хв і поступово збільшувати швидкість до 120 ударів.

Вправу 2, 2а також необхідно виконати хроматично вниз.

Наступним кроком вдосконалення подвійного стакато є виконання гам.

ВПРАВА 3

♩ = 60 - 120

Кларнет in B

5

10

15

У вправі 3 наведена для прикладу гама Фа-мажор в 1 октаву. Рекомендується виконувати вправу в усіх тональностях не тільки мажору, але і мінору. На початковому етапі можуть виникнути проблеми із виконанням нот у 2-й октаві, а саме втратиться баланс звучання між «да» і «га»; виконання звуків буде за рахунок м'язів язика, а це призведе до його надлишкової напруженості і втрати темпу. Для усунення цього потрібно збільшити тиск повітряного стовпа. Таким чином ми знімаємо напруженість із язика і можемо працювати над вдосконаленням балансу звучання між складами.

ВПРАВА 4

Кларнет in B

$\text{♩} = 60 - 160$

5

9

14

Четверта вправа також наведена для прикладу в тональності Мі-мажор, але має виконуватися у всіх мажорних та мінорних тональностях. Рекомендується підніматися по тональностях у хроматичному порядку.

ВПРАВА 5

Кларнет in B

$\text{♩} = 60 - 120$

5

9

13

17

Вправа 5 має навчити кларнетиста комбінувати використання подвійного стакато зі штрихом легато. Приклад наведено у тональності Соль-мажор, але має виконуватися й у інших тональностях мажору та мінору (у мінорі замість домінантового септакорду виконується зменшений септакорд). Ця вправа розвиває вміння виконувати не тільки звукоряд, а й тризвуки та септакорди. Якщо ж ми вже згадували вище про комбінування штрихів, то варто також звернути увагу на вміння «переключатися» із виконання подвійного стакато на одинарне і навпаки.

Після виконання вправ, виконавець може вводити «нову» техніку до етюдів. Для кларнетиста непоганим варіантом буде збірник «17 стакатних етюдів» Реджинальда Келла, або ж будь-який етюд у швидкому темпі з іншого збірника. У разі використання автором пасажів штрихом легато, можна змінити його і практикуватися виконувати подвійним стакато.

Звичайно, кожен кларнетист має індивідуальний губний апарат тому під час занять можуть виникати специфічні відчуття. У вправах не вказано динаміку виконання, тому що для кожного вона буде своя: хтось почне на *mf*, а інший на *ff*. У процесі вдосконалення техніки з'явиться ширший діапазон динамічного виконання.

Рекомендована література

1. Алтухов В. М. Гами та вправи для розвитку техніки гри на кларнеті. Харків : Оберіг, 2009. С. 48–49.
2. Berkowitz A. Advanced Contemporary Techniques for the Clarinet. A Step by Step Guide to Mastery in 4 Key Areas. 2010. P. 5–21.
3. Garbarino G. Il clarinetto. Emissione e tecnica. Milano : RICORDI, 1979. P. 37.
4. Learn DOUBLE & TRIPLE TONGUE on the clarinet! URL : https://www.youtube.com/watch?v=rKN-G04yGBU&ab_channel=EmilJonason
5. Pino D. The clarinet and clarinet playing. New York : Charles Scribners sons, 1980. P. 81–102.
6. Theine J. Daily practice for clarinet. URL : <https://www.nthurston.k12.wa.us/cms/lib/WA01001371/Centricity/Domain/328/Clarinet.pdf>
7. Thurston F. Clarinet technique. Oxford : OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1985. 4th ed. P. 25–30.
8. Tose G. Artistic clarinet technique and study. California : HIGHLAND MUSIC COMPANY, 1962. P. 69–76.
9. Wehle R. Clarinet fundamentals. Sound and articulation. Mainz : Schott Music, 2007. P. 111–117.

Навчальне видання

Розвиток подвійного стакато кларнетиста

Методичні рекомендації до курсу «Спецінструмент»

Укладач:

Зима Віталій Олексійович,

викладач кафедри оркестрових інструментів ХДАК

Комп'ютерний набір: Зима В. О.

Видається в авторській редакції

План 2024

Підписано до друку 29.04.2024 р. Формат 60x84/16
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф
Ум. друк. арк. ____ Тираж 100. Зам № ____
ХДАК, 61057, Харків -57, Бурсацький узвіз, 4
Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК